

MICHAELA WOLF, *Die vielsprachige Seele Kakaniens. Übersetzen und Dolmetschen in der Habsburgermonarchie 1848 bis 1918,*

Wien-Köln-Weimar 2012, Böhlau, 440 s.

ISBN 978-3-205-78829-4

Translatologie se jako samostatný vědní obor konstituovala teprve relativně nedávno, v průběhu 70. a 80. let 20. století, kdy se postupně podařilo prosadit komplexní pojetí překladatelských procesů a překonat jejich redukování na úzce prakticky orientovanou či pomocnou aktivitu. Až do 70. let byl pragmatický překlad zahrnován do aplikované lingvistiky a literární překlad představoval jednu ze spíše okrajových oblastí komparativní literatury. V procesu emancipace translatologie vůči literární teorii a lingvistice sehrál významnou roli obrat ke kultuře a z něj vyplývající rozšíření předmětu studia translatologie o oblasti interkulturní komunikace a kulturního transferu.

Rozmach nových kulturních dějin jasně naznačuje potenciál pro užší interdisciplinární spolupráci historiografie a translatologie. Především lze zdůraznit, že zatímco na poli historického bádání je silně pocíťována potřeba překonávat národní rámce interpretací dějin, translatologie umožňuje úzce související a neméně zásadní překračování literárních kánonů rovněž tradičně vázaných především na národní celky. Historická translatologie se tak stává stále oblíbenější oblastí bádání, jak lze pozorovat také z rostoucího počtu workshopů a konferencí. Zároveň však vyžaduje poměrně vysokou míru specializace na poli lingvistiky, literární vědy a historiografie, čímž se zařazuje spíše mezi úzkoprofilové než masovější oblasti bádání.

Mezi historiky přitáhl pozornost k dějinám překladu především Peter Burke, jenž se stal často citovanou autoritou.¹ Poněkud stranou zájmu však již leží teoretické translatologické práce s významnou historickou dimenzí, jako je *Method*

1 Pravidelně bývá odkazováno na řadu jeho studií. Nejčastěji na PETER BURKE, *The Fortunes of the Courtier. The European Reception of Castiglione's Cortegiano*, Cambridge 1995; TÝŽ, *The Jesuits and the Art of Translation in Early Modern Europe*, in: *The Jesuits II. Cultures, Sciences and the Arts 1540–1770*, (ed.) John O'Malley, Toronto 2006, s. 24–32; TÝŽ, *Lost (and Found) in Translation: A Cultural History of Translators and Translating in Early Modern Europe*, *European Review* 15/2007, s. 83–94; PETER BURKE, RONNIE PO-CHIA HSIA (edd.), *Cultural Translation in Early Modern Europe*, Cambridge 2007.

in *Translation History* Anthonyho Pyma volající po „zlidštění“ dějin překladu prostřednictvím důrazu na překladatele jako aktéry a interkulturní prostředníky.² Zcela pak přehodnotil historii překládání Lawrence Venuti ve své práci *Translator's Invisibility*, když podrobil důkladné kritice západní imperativ překladu, v němž je překladatel zcela skryt za textem a kdy se stírají vazby textu na původní kulturní prostředí.³

Ve středovýchodní Evropě dosud chybělo komplexnější, teoreticky ukotvené zpracování dějin překladu. Jistě proto nepřekvapí, že jedna z prvních soustavnějších prací je věnována prostoru habsburské monarchie a vzešla z pera translatoložky Michaely Wolf. Právě ve střední Evropě působila řada klasiků studia překladu (Jiří Levý, Mary Snell-Hornby) a ústavy translatologie patří v současné době k centrům historizace překladatelské problematiky. Michaela Wolf přednáší na Ústavu translatologie Karlo-Františkovy univerzity ve Štýrském Hradci (Graz) a recenzovaná práce je její přepracovanou habilitací.

V návaznosti na Moritze Csákyho a jeho rozlišení endogenní a exogenní plurality rozpracovala Michaela Wolf typologii forem překladu pro prostor habsburské monarchie. Vymezuje tak tzv. polykulturní komunikaci v rámci monarchie, do níž zahrnuje habitualizované překládání v každodenním životě (ve smyslu přecházení mezi jazykovými kódy) a rovněž institucionalizované překládání například na úřadech, v armádě či ve školách. Vedle polykulturní komunikace považuje za důležité definovat tzv. polykulturní translaci v rámci monarchie, u níž předpokládá formálnější míru prostředkování, případně vazbu na text. Jde tedy o překládání a tlumočení v užším slova smyslu. Pro formalizované překládání, v němž se uplatňovaly jazyky mluvené buď výlučně, nebo zčásti za hranicemi monarchie, razí pojem transkulturní translace.

Michaela Wolf se dlouhodobě zajímá o sociologii překladu a její monografie je silně inspirovaná myšlenkami Pierra Bourdieuho. Usiluje o analýzu překladatelského pole, přičemž jazykové znalosti chápe jako jednu z forem kulturního kapitálu. Sleduje postupnou autonomizaci pole soukromého překládání, zejména v podobě nástupu soukromých překladatelských agentur v poslední třetině 19. století, jenž byl mimo jiné podmíněn přijetím živnostenského zákona v roce 1869. Do té doby hrál v institucionalizovaném překládání dominantní roli stát a jím kontrolované orgány (jako Chiffre-Departement, Orientalische Akademie či Redaktionsbureau des Reichsgesetzblattes a v neposlední řadě armáda).

2 ANTHONY PYM, *Method in Translation History*, Manchester 1998.

3 LAWRENCE VENUTI, *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, London-New York 2004.

Jako empirický materiál pro průzkum vynořujícího se překladatelského pole využívá Wolf dobové inzeráty překladatelských služeb. Všímá si způsobu inzerování jazykových znalostí, důrazu na mezinárodní zkušenosti, kontakty, diplomy, tituly či využívání technických novinek, jako byly například psací stroje. Dospívá k závěru, že překladatelské pole bylo na rozdíl od literárního pole jen slabě konstituované, neboť jeho klíčoví aktéři, tedy překladatelé, obvykle vykonávali překladatelskou činnost vedle jiných zdrojů obživy (jako byla výuka, redakční práce, spisovatelská činnost apod.) a zápas o prosazení se v překladatelském poli tak pro ně často nebyl ústřední. Zdá se tak, že na starší historická období lze jinak translatology oblíbenou Bourdieuho teorii jednání aplikovat jen omezenou měrou. Michaela Wolf se proto snaží Bourdieuho model rozšířit o koncept třetího prostoru, jak jej formuloval Homi Bhabha.

Třetí prostor či meziprostor překladatelského prostředkování analyzuje především prostřednictvím detailního průzkumu paratextů překládaných děl (kupříkladu věnování, předmluv, doslovů apod.). V této fázi se její práce výrazně zužuje – omezením na zmíněné paratextové části překladů a také na překlady z italštiny do němčiny. Tato část monografie je zároveň hutná i problémová. Jak autorka sama upozorňuje v předchozích částech práce, některé jazyky se těšily větší sociální prestiži než jiné a existovaly také výrazné rozdíly v honorování překladů podle jednotlivých jazyků. Pro závěr 19. století dokonce dokládá označení čtyř jazyků jako tzv. „Cultursprachen“ (němčina, francouzština, italština, angličtina). Tím, že se autorka soustředí na dva prestižní jazyky (italština byla mimo jiné historicky jedním z klíčových jazyků vídeňského dvorského prostředí), určitou měrou podrývá své deklarované úsilí o postkoloniální přístup (kapitola k. u k. going postcolonial).

Z monografie je patrné, jak silný obrat ke kultuře translatologie jako obor prodělala, zároveň je však zřejmé, že podobně jako u komparativní historie je také pro historickou translatologii výhodou týmová práce. Práci lze vytknout rovněž nepřilíš jasnou argumentační linií. Ne vždy se autorce daří propojit sociokulturně-teoretické předpoklady a ambice s empiricko-analytickými částmi práce. Jednoznačně však lze monografii označit za klíčovou nejen pro historické studium překládání a tlumočení, ale také pro dějiny čtení, knižní produkce, jazykových praxí a studia nacionalismu.

Veronika Čapská